

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINIO KODEKSO 2.27 STRAIPSNIO
PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai.

Tai nauja pataisyta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.27 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (toliau – Įstatymo projektas) redakcija, parengta atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento pastabas.

Teikiamu projektu siekiama pašalinti šiuo metu egzistuojančią įstatymų leidybos spragą, t. y. ištaisyti Civiliniame kodekse įtvirtintą, bet neveikiančią nuostatą dėl asmens teisės pakeisti lytį, kadangi ši nuostata asmenims sukelia nepagrįstų lūkesčių. Šiuo metu įstatymo, numatančio lyties pakeitimo sąlygas ir tvarką, nėra ir teisiškai šie klausimai nėra reglamentuojami. Civilinio kodekso 2.27 straipsnio sukurtas teisinis lūkestis ir teisės spraga sudaro prielaidas teisminiams ginčams Lietuvoje ir, kaip ir Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. išnagrinėtos bylos *L. prieš Lietuvą* atveju, gali lemti nesėkmingą Lietuvos bylinėjimąsi tarptautiniuose teismuose.

Siūloma Civilinio kodekso straipsnio pirma dalis įtvirtina nuostatą, kad asmens lytis yra genetiškai nulemta žmogaus prigimtine savybė. Pažymėtina, kad žmogaus lytis apsprendžiama apvaisinimo momentu ir visą gyvenimą nesikeičia. Kiekvienoje žmogaus kūno ląstelėje esančios lytinės chromosomos (XX arba XY) nurodo, kokios jis lyties yra. Be lytinių chromosomų vyriškumas arba moteriškumas yra užfiksuotas visose žmogaus kūno dalyse, organuose ir audiniuose. Pavyzdžiui, vyrų ir moterų smegenų jungčių žemėlapiai yra skirtingi ir patvirtina lyčių papildomumo principą. Taigi asmens lytis yra neatskiriamas žmogaus prigimties bruožas, lemiantis jo buvimą vyru arba moterimi.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 18 straipsnis numato, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės. Būtent žmogaus prigimtis yra pirminis žmogaus teisių ir laisvių šaltinis. Prigimtis atskleidžia tai, kuo žmogus yra, tai, kuo jis gali būti (pavyzdžiui, motina arba tėvu), ir kokias teises, pareigas ar teisinį statusą gali įgyti kitų asmenų bei valstybės atžvilgiu (pavyzdžiui, tapti sutuoktiniu, įmote, įtėviu, lyties pagrindu veikiančios bendruomenės, grupės, judėjimo nare ar nariu, lyties pagrindu atskirtos viešosios erdvės lankytoju, pretenduoti į senatvės pensiją sulaukus tam tikro amžiaus ir t. t.). Iš asmens prigimties kyla tam tikros pareigos ir kitiems asmenims bei valstybei, todėl egzistuoja viešas interesas žinoti, kuo tam tikras asmuo yra iš tikrųjų. Todėl Įstatymo projektas siūlo numatyti, kad asmens lyties teisinio pripažinimo pagrindas yra genetiškai nulemta lytis.

Transseksualumas - psichinis lyties tapatumo sutrikimas (F64.0), pagal 10-ąją tarptautinę ligų klasifikaciją priskiriamas psichikos ir elgesio sutrikimų grupei, o konkrečiau - suaugusiųjų asmenybės ir elgesio sutrikimams. Transseksualūs asmenys turi pilnai išsivysčiusius ir funkcionuojančius lytinius organus bei genetinei lyčiai būdingą kūno sandarą, tačiau yra įsitikinę, kad lyties požymiai neatitinka jų lyties, stengiasi atsikratyti pirminiais ir antriniais genetiškai nulemtos lyties požymiais ir įgauti priešingos lyties požymius. Nors transseksualių asmenų siekis keisti lytį kartais traktuojamas kaip saugotina privataus gyvenimo dalis, tačiau Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje nurodyta, jog teisė į privatą ir šeimos gyvenimą gali būti ribojama įstatymo numatytais atvejais, kai tai būtina viešosios tvarkos interesams, gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti. Medicininiai bandymai pakeisti asmens lytį ir įrašų apie lytį keitimas asmens dokumentuose gali sukelti grėsmę kitų žmonių teisėms ir laisvėms, dorovei ar sukelti grėsmę viešosios tvarkos interesams (pvz., tėvų teisei žinoti, kokios lyties yra jų vaikų kūno kultūros mokytojas; moterų saugumui ir privatumui viešuosiuose tualetuose ir pan.).

Įstatymo projekte siūloma įtvirtinti aiškias nuostatas, kad medikamentinis, chirurginis lyties keitimas bei psichiatrinė, psichologinė terapija, kuriomis siekiama pakeisti genetiškai nulemtos asmens lyties požymius (lyties keitimas) Lietuvos Respublikoje yra draudžiamos, tuo užkertant

kelių sveikų asmenų žalojimui bei nepagrįstų lūkesčių atsiradimui. Būtina pažymėti, kad lyties keitimo procedūra yra susijusi ne tik su galimais dideliais ekonominiais kaštais valstybei, bet ir su radikaliu žmogaus suluošinimu, nes fiziškai sveiki asmenys, gebantys pradėti ir auginti savo vaikus, gali būti kastruojami, jiems pašalinami sveiki organai, taikomas „gydymas“ didelėmis hormonų dozėmis, dėl ko neretai prarandamas vaisingumas bei sutrinka bendra sveikata. Taip pat pabrėžtina, kad ne maža dalis lyties keitimo procedūras patyrusių asmenų po kelerių metų nori susigrąžinti tikrosios, genetinės lyties požymius, tačiau medicininės lyties keitimo procedūros yra negrįžtamas procesas - po lyties keitimo operacijų vėliau atstatyti lyties organus ir jų funkcijas nėra galimybių.

Tai, jog lyties keitimo operacijos nepadaeda lyties tapatumo sutrikimą turintiems žmonėms tapti laimingesniais ir gyventi pilnavertį gyvenimą, liudija ne vienas atliktas tyrimas. Pavyzdžiui, Švedijoje savižudybių skaičius tarp lytį pasikeitusių asmenų yra net 19 kartų didesnis nei šalies vidurkis. Atsižvelgiant į tai, jog lyties keitimo operacijos nėra moksliškai pagrįstos, nepakanka įrodymų apie jų saugumą ir veiksmingumą, jų įteisinimas prieštarautų Lietuvoje galiojančiam Pacientų apsaugos įstatymui, numatančiam asmens teisę tik į saugią ir veiksmingą sveikatos apsaugą. Taip pat svarbu pabrėžti, jog maždaug 80 procentų asmenų, vaikystėje ir paauglystėje turėjusių lyties tapatumo sutrikimą, jo nebeįaučia suaugę. Šie ir kiti atvejai, kai asmenys sustabdo lyties keitimo procesą, kadangi nori gyventi pagal prigimtinę lytį, liudija, jog lyties tapatumo sutrikimas nėra neišgydomas. Kadangi transseksualumas yra psichikos ir elgesio sutrikimas, todėl ir pagalba transseksualiems asmenims turi būti psichologinė ir psichiatrinė, siekiant atstatyti asmens kūno ir mąstymo harmoniją, priimti savo genetiškai nulemtą prigimtį, o ne klaidinti asmenį leidžiant jam galvoti, kad jis yra arba gali būti tuo, kuo iš prigimties nėra.

Be to, lyties keitimo procedūros, atliekamos subjektyvaus asmens savęs tapatinimo su kitokia nei genetinės informacijos nulemta lytis pagrindu, Lietuvos visuomenėje yra vertinamos kontraversiškai, kadangi šiuo atveju nėra gydoma anatinė funkcija, o luošinamas sveikas, anatominių pakitimų neturintis kūnas bei sąmoningai kuriama situacija, kai visuomenė negali būti tikra dėl to, kokios lyties yra kitas asmuo.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai ir rengėjai

Įstatymo projekto iniciatoriai – Lietuvos Respublikos Seimo nariai. Įstatymo projektą parengė Lietuvos Respublikos Seimo narių padėjėjai-sekretoriai.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai?

Šiuo metu Civiliniame kodekso 2.27 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad nesusituokęs pilnametis asmuo turi teisę medicininiu būdu pakeisti savo lytį, jeigu tai medicinškai įmanoma. Toks asmens prašymas turi būti išreikštas raštu. Šio straipsnio 2 dalyje numatyta, kad lyties pakeitimo sąlygas ir tvarką nustato įstatymai, tačiau įstatymo numatančio lyties pakeitimo sąlygas ir tvarką nėra priimta ir teisiškai šie klausimai nėra reglamentuoti.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama?

Civiliniame kodekse įtvirtinus chirurginį ir medikamentinį lyties keitimo draudimą, valstybė bus apsaugota nuo prielaidų, sukuriančių pagrindus atsirasti byloms prieš Lietuvą Europos Žmogaus Teisių Teisme.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai.

Priėmus Įstatymo projektą neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai?

Įstatymas įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai neturės.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai?

Įstatymas įtakos verslo plėtrai neturės.

8. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą: kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios?

Priėmus įstatymo projektą, galiojančių teisės aktų keisti ar panaikinti nereikės.

9. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka?

Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas, o Įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

10. Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus?

Įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir yra suderintas su Europos Sąjungos teisės aktais.

11. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, kas ir kada juos turėtų priimti?

Priėmus Įstatymo projektą, Vyriausybė iki 2017 m. gruodžio 31 d. turės priimti įgyvendinamuosius teisės aktus.

12. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)?

Įstatymui įgyvendinti nereikės papildomų lėšų.

13. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados.

Nebuvo gauta.

14. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas ir sritis.

“Civilinis kodeksas”, “lyties keitimas”, “chirurginis lyties keitimas”, “medikamentinis lyties keitimas”, “psichologinis lyties keitimas”

15. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai.

Nėra.

Teikia:

Seimo nariai

1. Laurynas Kasčiūnas

2. Paulius Saudargas
3. Rimantas Jonas Dagys
4. Povilas Urbšys
5. Rita Tamašunienė
6. Algimantas Dumbrava
7. Audrys Šimas
8. Vanda Kravčionok
9. Zenonas Streikus
10. Egidjus Vareikis
11. Laimutė Matkevičienė
12. Kazys Starkevičius
13. Mindaugas Puidokas
14. Aurimas Gaidžiūnas
15. Stasys Tumėnas
16. Arūnas Gumuliauskas
17. Asta Kubilienė
18. Aušrinė Norkienė
19. Arvydas Nekrošius
20. Dainius Kepenis
21. Algimantas Kirkutis
22. Kęstutis Mažeika
23. Juozas Rimkus
24. Andriejus Stančikas
25. Viktoras Rinkevičius
26. Gediminas Vasiliauskas (atšaukė parašą 2018-09-27)
27. Lauras Stacevičius
28. Guoda Burokienė
29. Levutė Staniuvienė
30. Andrius Navickas
31. Audronius Ažubalis